

Др Радослав РАСПОПОВИЋ*

О САДРЖАЈУ РАДА ЦРНОГОРСКОГ ИЗАСЛАНИКА У БЕЧУ ТОКОМ ПРИПРЕМЕ БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА

ABSTRACT: *Missions of small states envoys to international congresses and conferences can be important for many reasons: historiographical, international law, foreign policy, or diplomatic character. Numerous international congresses were held in Europe in the 19th century. All of them, as a rule, were maintained after international crises, such as the Great Eastern Crisis (1876–1878), which is directly related to our work.*

KEYWORDS: *Stanko Radonjić, General Staff of the Danube Army, Ploiesti, San Stefan, Duke Božo Petrović, Prince Nikola, Vienna, revision of the contract from San Stefan.*

Мисије изасланика малих држава на међународним конгресима и конференцијама могу бити значајне са више аспеката: историографског, међународно-правног, спољнополитичког, дипломатског. Међународни конгреси по правилу су одржавани послије међународних криза, каква је била Велика источна криза (1876–1878) која је у непосредној вези с нашим радом. На Берлинском конгресу 1878, као и на Бечком 1815, или Париској мировној конференцији 1856, или на другим сличним међународним скуповима рјешавана су различита питања: окончање ратних сукоба, успостављање мира, дефинисање новог геополитичког поретка у Европи и свијету, или је вршена кодификација норми међународног права.

Њиховим одлукама увођене су територијалне промјене, мијењане границе држава, вршено је међународно признање независности раније непризнатих државотворних субјеката, одлучивано о престанку постојања постојећих држава и сл. Одлуке такве врсте доносиле су велике силе. Таква пракса да велике државе, капацитетом своје политичке,

---

* Аутор је научни савјетник, директор Историјског института УЦГ.

војне или економске моћи, иза којих је стајало и њихово територијално пространство, могу доносити одлуке прихватљиве за већину њих, прерасла је у дио устаљеног начина рјешавања питања у међународној заједници у цјелини. Тако су на међународним конгресима и конференцијама, осим о новом међународном поретку, кодификацији норми међународног обичајног права, или другим питањима, као и о будућем статусу малих држава одлучујући утицај имале велике силе, или неке од њих. То се дешавало и у случајевима када су на међународним скуповима, у већем или у мањем броју биле заступљене и друге земље учеснице. Но, право гласа њихових представника, у тијелима која су доносила одлуке, није било једнако са оним које су посједовали заступници великих сила, који су рјешавали сва важна питања, попут оних о којима је претходно било ријечи.

Осим мултилатералних скупова, за процес одлучивања у међународној заједници крупан међународни значај некада имају билатерални споразуми, на нивоу мировних или других уговора великих сила. Они су самим својим садржајем могли бити важни за политичке, територијалне или друге односе не само држава потписница, већ и за друге земље, посебно мале.

Такав је, на примјер, био Санстефански мировни уговор који се поред окончања рата између Русије и Османске царевине, бавио и рјешавањем питања државне суверености појединих земаља: Црне Горе, Србије, Румуније и Бугарске.

У неким случајевима, и такви, билатерални споразуми, због незадовољства њиховим садржајем других великих сила, које нису учествовале у њиховом доношењу, могли су бити повод и за расправу на међународним састанцима. Ти састанци су сазивани да би се на њима ријешила питања по вољи већине великих сила. Нове одлуке, које су на њима доношене, зависно од степена усаглашености ставова великих сила, могле су да имају велики значај за живот малих народа. Тако добијете одлуке великих сила биле су посебно важне за геополитички статус малих земаља. Управо због дубине геополитичких промјена које су својим одлукама велике силе могле да изазову, мијењајући унутрашњу и спољну позицију малих земаља, свакако да ни мале државе нису могле бити незаинтересоване за одлуке које су доношене. Штавише, у мјери могућег, настојале су да утичу како на процес припремања таквих одлука, тако и на субјекте одлучивања и њихове политичке ставове.

Отуда, тема којој је посвећен наш рад може бити занимљива из угла историографских појашњења напора које су улагале мале земље ради очувања стечених резултата своје националноослободилачке борбе. Тежња ка остварењу вишевијеквих, најчешће дубоко историјски уте-

мељених циљева националног ослобођења и стицања независности, на највидљивији начин се испољавала на међународним конгресима и конференцијама. Тада су се, на политички јасан начин, циљеви и резултати борбе малих земаља сударали са плановима великих сила, а њихово дефинитивно остваривање било одређено границама спољнополитичких програма или политичким потребама великих сила.

Претходно спомињане покушаје малих земаља, да утицајем на резултате рада скупова једне и друге врсте, али и домете њихових утицаја на садржај одлуке које су на њима доношене, илустративно можемо показати на примјеру ангажовања црногорских представника у процесима стицања потпуног независног статуса Црне Горе. Без обзира на то каква се оцјена о њиховом политичком доприносу у дефинисању коначних одлука може изрећи, сама чињеница да су се након окончања Велике источне кризе и у Сан Стефану а онда и у Бечу, и у Петрограду, гдје су вршене припреме за конгрес у Берлину, нашли представници Црне Горе, је занимљива. Присуство представника Црне Горе у мјестима одлучивања или припремања донијетих одлука везаних за Велику источну кризу је занимљиво не само из угла дипломатске историје Црне Горе, већ и због ријеткости појаве да једна мала земља са још увијек непризнатим међународним статусом, преко својих представника покуша да утиче на садржај договора високих званичника великих сила, које су између осталих рјешавале питања њеног међународног признања и одређивале границе њене будуће државне територије.

I

Већ смо били у прилици да се бавимо питањем дипломатских активности војводе Станка Радоњића у завршној етапи Велике источне кризе.¹ У том раду смо подсјетили на околности у којима је започео рат Црне Горе и Србије против Турске 1876–1878. односно како је Велика источна криза, у двије фазе: војној и дипломатској, након избијања устанка у Херцеговини 1875. даље трајала. Видјели смо да су послје почетних побједа, црногорска и српска војска, притиснуте знатно надмоћнијим османским трупама, запале у кризу. Дипломатска акција великих сила са циљем окончања рата резултирала је потписивањем примирја, па је под притиском Русије то и урађено 1. новембра 1876. године. Рок примирја, првобитно утврђен за 2. јануар, касније је продужен до краја априла 1877. године. Због неуспјеха конференције сазване у Цариграду у новембру 1876.

¹ Др Радослав Респловић, *Неколико докумената о дипломатској активности војводе Станка Радоњића у завршној етапи Велике источне кризе*, Историјски записи, година LXXIV, 3–4, 2001. 265–279.

године, османска влада је повела преговоре о миру посебно са Србијом а посебно са Црном Гором. Као резултат тих преговора између Турске и Србије, 28. фебруара 1877. године закључен је мир, а преговори са Црном Гором нијесу дали резултата. Боравак војвода Божа Петровића и Станка Радоњића у Цариграду почетком 1877. године није могао да допринесе постизању споразума с Портом око црногорских захтјева.

Пошто је 12/24. априла 1877. године Русија објавила рат Турској, књаз Никола је два дана касније (14/26. априла) издао проглас о продужењу ратних операција црногорске војске. Тако је започела друга фаза рата. Након што је црногорска војска ослободила Никшић и Билећу, Беч је преко свог представника Темела изразио неслагање са даљом офанзивом Црногораца у Херцеговини. Крајем 1877. године Црна Гора је узела Спич, а у јануару 1878. Бар и Улцињ и морску обалу до Бојане. Међутим, Подгорицу, Спуж и Жабљак које је држала у окружењу, иако су османске снаге биле веома ослабљене, црногорска војска до закључења примирја између Русије и Османског царства у Једрену 19/31. јануара 1878. (коме је Црна Гора приступила 21. јануара / 3. фебруара) није успјела да ослободи.² Овај дио територије који је остао у посједу османских трупа, умањивао је значај ратних успјеха и оружјем оствареног територијалног проширења, доводећи у питање могућност самосталне егзистенције Црне Горе у таквом виду.³

Послије успостављања примирја у Једрену, проширење црногорског државног суверенитета и над овим простором више није било могуће остварити оружаним путем, остала је нада да ће се то постићи путем преговора. Током преговора о примирју и миру између османских и руских представника вођених у Једрену и Сан Стефану, посредством Станка Радоњића, делегата Црне Горе при руском Главном ратном стану, сходно инструкцијама добијеним од црногорског књаза, предузимане су активности да се током њиховог трајања донесу што повољнија рјешења за Црну Гору.

Војно-политичка и дипломатска мисија војводе Станка Радоњића који се од ђурђевданских реформи из 1874. налазио на челу Књажевске канцеларије за спољне послове, произилазила је из природе функције коју је обављао у свим дипломатским фазама Велике источне кризе, од њеног избијања до окончања на Берлинском конгресу 1878. године.⁴ Уз

² Др Новак Ражнатовић, *Црна Гора и Берлински конгрес*, 22.

³ Др Новак Ражнатовић, *Аустро-Угарска и одлуке Берлинског конгреса о Црној Гори*, Стогодишњица црногорско-турског рата 1876–1878, Титоград, 1978, 259.

⁴ Станко Радоњић (1842–1889), црногорски државник и дипломата (војвода и сенатор) школовао се у Паризу, у Лицеју Луја Великога у Сансиру. Био посланик у Цариграду (1878) и црногорски министар иностраних дјела (1879–1889).

војводу Божа Петровића,⁵ Станко Радоњић је тих година био највише ангажован на рјешавању свих крупних спољнополитичких питања од којих је зависила реализација главних циљева спољне политике Црне Горе.

У функцији делегата Црне Горе при руском Главном ратном стану у завршној етапи Велике источне кризе, скоро читаво вријеме рата налазио се у Главном штабу великог књаза Николаја Николајевича.⁶ Станко Радоњић је упућен у руски војни стан који се најприје налазио у Кишињеву, а затим у Пложестију, Шипки, Казанлику, Једрену, Сан Стефану, помјерајући се са наступањем руске војске преко Румуније ка Бугарској и пријестоници Турске. Пратећи великог књаза Николаја Николајевича, војвода Станко је у мају 1878. стигао и у Петроград, а одатле је ускоро отишао за Беч, гдје је заједно са војводом Божом Петровићем покушао да код Андрашија⁷ утиче на што повољније рјешење црногорског питања, односно спријечи умањивање „нових граница Црне Горе“, утврђених миром у Сан Стефану, на које није никако хтјела да пристаје Аустро-Угарска.⁸ Војвода Станко Радоњић из Шипке је обавијестио црногорски двор да је Турска тражила примирје, као и да се за Црну Гору „мисли уговорити независност и повећање границе *Utī possidetis*“, а књаз Никола му је упутио инструкције о ближим задацима његовог дипломатског дјеловања.⁹

Из инструкција које је слао видљиво је да руска влада неће допустити „да се тек сад независност Црне Горе проглашује, него да ће Русија учињети мир између Турске и Црне Горе као независне државе“.¹⁰

⁵ Божо Петровић Његош (1845–1927), црногорски државник и дипломата, престолонаследник од 1860. до 1871, када је књаз Никола добио сина. Предсједник сената (1867–1879) а послје реформе државне управе 1879. изабран је за предсједника Државног савјета. Школовао се на Цетињу и у Паризу, гдје је завршио Лицеј Луја Великог.

⁶ Николај Николајевич (старији) (1831–1891) велики кнез, трећи син императора Николаја I, генерал-ађутант (1856), генерал-фелдмаршал (1878). У вријеме руско-турског рата 1877–1878. главнокомандујући Дунавском армијом. Отац Николаја Николајевича (млађег), великог кнеза, који се оженио Анастасијом (Станом) Николајевном, кћерком црногорског књаза Николе Петровића

⁷ Ђула Андраши (1823–1890), аустроугарски министар спољних послова.

⁸ Војвода Симо Поповић, *Мемоари*, Цетиње-Подгорица 1995, 272.

⁹ Препоручено му је да се заузме код Нелидова да „*Utī possidetis* буде основа миру“, с тим што се имало подразумевати да се „при коначном одређењу граница исте имају раширити и по потреби и правци преко данашњег *Utī possidetis*“. У инструкцијама са Цетиња такође је стајало да „Књаз не може никако пристати“ да се при закључивању мира, у погледу стицања независности, Црна Гора третира на исти начин као Србија и Румунија. Тиме би „његово и народно чувство најосјетљивије било такнуто“, пошто је „Црна Гора од увијек независна, и пошто је њезину независност давно признала Русија, а и друге силе, и ако не формално“. Војвода Симо Поповић, *Мемоари*, 267.

¹⁰ Исто.

Занимљив је такође и политички став књаза Николе да уколико посебног уговора о миру Османске царевине са Црном Гором не би било, онда у уговору о миру између Русије и Отоманске империје да буде посебан члан о Црној Гори. Књаз је пристајао да се то учини: „једино у смислу томе, да и Турска сада признаје њену независност, коју до сада није признавала само због сталних непријатељских одношаја, у којима је шњом била”.¹¹ Пошто одредбе којима је призната независност Црне Горе у Санстефанском уговору о миру и завршном акту Берлинског конгреса имају управо такву садржину, очигледно је да је уз руско посредовање наведени црногорски захтјев имао политички значај. На такав закључак упућује и чињеница да је Црна Гора у тим документима третирана другачије од Србије и Румуније. Колики је у томе био удио ангажовање Станка Радоњића, а колико каснијих дипломатских напора које су он и други црногорски званичници предузимали, тешко је потврдити. С друге стране, сигурно да су сва политичка питања и у Једрену и у Сан Стефану, било какав да су став износили преговарачи, рјешавана на вишем нивоу од стране руске владе, и да су учесници у преговорима били строго везани инструкцијама које су од ње добијали.

Ми смо већ били у прилици да истакнемо чињеницу да дјеловање војводе Станка Радоњића при Главном руском стану није било погодно мјесто за посредан утицај у рјешавању веома значајних питања за Црну Гору.

II

У Сан Стефану, у прелиминарном мировном уговору закљученом између Русије и Османске царевине Црна Гора је добила признање независности. У чл. II уговора из Сан Стефана стајало је да „Висока порта коначно признаје независност Књажевине Црне Горе”.¹² То рјешење је било идентично оном из инструкција које је књаз Никола послао Станку Радоњићу, које смо претходно спомињали. На основу такве формулације се могло закључити да је Порта и до тада Црну Гору третирао као фактички независну земљу. Ипак, признање независности дато на билатералном плану у мировном уговору Османске царевине и Русије није омогућило да Црна Гора постане субјекат међународног права. Званично признање независности Црна Гора је, као што је познато, остварила одлукама конгреса одржаног у Белину од 13. јуна до 13. јула 1878.

¹¹ Исто.

¹² Проф. др Гавро Перацић, мр Радослав Распоповић, *Међународни уговори Црне Горе 1878-1918*, Зборник докумената са коментаром, Подгорица 1992,111.

Овом приликом подсјетићемо се на познату везу у начину формулације признања независности Црне Горе, која је на идентичан начин саопштена у једном и другом акту. Но, ако је закључивање прелиминарног мира у Сан Стефану било повод за сазивање Берлинског конгреса, да би била извршена ревизија његових одлука, неопходно је напоменути да око самог међународног признања независности Црне Горе, спорења није било. Оно што је у овом случају важно истаћи јесте да су се и у Сан Стефану приликом руско-турских преговора, и у Бечу у припремама Берлинског конгреса, на тим мјестима нашле истакнуте личности из дипломатског и политичког живота Црне Горе. Станко Радоњић је био у Сан Стефану, а војвода Божо Петровић у Бечу, па у Берлину. Они се међутим нису „борили“ за добијање међународног признања Црне Горе. То питање је у оба акта на исти начин ријешено.

Но, постојала су друга питања важна за међународни статус Црне Горе, која су и условила да се најзначајније личности са политичке сцене Црне Горе, дакле, представници мале, још увијек међународно непризнате државе, нађу на важним мјестима на којима се одлучивало не само о статусу њихове земље, већ и о многим другим питањима, што је њиховим мисијама давало посебан значај.

Штавише, могло би се казати да су оне издигле међународну позицију Црне Горе на много већи ниво од реалног. То је било могуће јер је висок ниво фактичке независности био остварен. Тако да претходно поменуте мисије свједоче о степену поштовања државног и дипломатског субјективитета Црне Горе који је и прије одлука у Сан Стефану и Берлину био неспоран. Но, у обиму у коме је био остварен у прелиминарном уговору о миру и у конгресним документима, он је за неке велике силе бити непривлачан.

И управо на темељу те чињенице, животно важне за будућност Црне Горе, посебан значај имала је „жива дипломатска активност“ исказана у неколико остварених мисија, осим оне Станка Радоњића, коју смо кратко споменули.

У том контексту наша намјера да говоримо о мисији војводе Божа Петровића у Бечу, прије почетка рада Берлинског конгреса, која сама по себи није непозната у науци, побуђује пажњу посебно из угла чињенице да су истовремено са њом, у априлу и марту 1878. текле мисије војводе Сима Поповића у Риму и војводе Станка Радоњића у Петрограду.

То што су црногорски изасланици прије почетка рада Берлинског конгреса водили разговоре са најзначајнијим личностима европске политичке сцене о питањима животно важним за Црну Гору говори о високом степену њихове добре информисаности о проблемима са којима је тек требало да се суочи Црна Гора. Једнако важан моменат, који је

имао и карактер услова за остваривање ових мисија, био је испољени ниво уважавања црногорских представника од стране саговорника: аустроугарског цара Фрања Јосифа, предсједника владе и министра спољних послова грофа Андрашија, амбасадора Русије у Цариграду Игњатијева, великог кнеза Николаја Николајевича, италијанског краља Умберта и других.

Мисију о којој је у наставку ријеч, војвода Божо Петровић је започео одласком са Цетиња у Беч 16/29. фебруара 1878. У питању је био искусни црногорски државник и дипломата и престолонаследник Црне Горе од 1860. до 1871, до тренутка када је књаз Никола добио сина. Нека његова писма током *ad hoc* мисије у Бечу чувају се у Државном архиву Црне Горе. Ми смо за ову прилику користили документе из Државног архива Руске Федерације (ГАРФ-а), из фонда Александра Јонина.¹³

У најзначајнијем раду о овом питању написаном у Црној Гори: *Црна Гора и Берлински конгрес 1878*, аутора др Новака Ражнатовића, говори се о овој мисији, али у односу на писма из Државног архива Руске Федерације постоје и извјесне разлике.

Прво писмо војводе Божа датирано је 28. фебруара / 13. марта-12. марта? 1878. У њему извјештава књаза Николу о томе да још увијек није био у прилици да се сретне са канцеларом. Разлог је био у великој заузетости аустроугарског државника: сусретима са амбасадорима, састанцима са делегацијама, свакодневним сједницама министарског савјета итд. Ипак, захваљујући љубазности Андрашија црногорски изасланик је био позван на бал на Двору, гдје се сусрео са царем Францом Јосифом, са којим се, како пише: „дуго задржао разговарајући о Вашој Висости, на првом мјесту а затим о нашем рату за који ми се чини да је веома заинтересован“.¹⁴

У истом писму војвода Божо Петровић наводи да ће конференција ускоро бити одржана, што значи да је Санстефански мировни уговор већ био потписан, и да се тада у Бечу лицитирало о мјесту одржавања конференције: Баден-Баден, Дерби и сл. Током тих привих дана црногорски изасланик се начешће састајао са руским амбасадором у Бечу Новиковим.¹⁵ Од њега је сазнавао информације о ставовима појединих великих сила, па је отуда и изражавао своје прогнозе поводом рјешавања црногорског питања. У овом писму, између осталог, наводи да су у неким новинама објављени телеграми по којима су црногорски изасланици у Риму добили увјеравања италијанске влада да се ова неће противити „сецесији Бара и обале морске Црној Гори, но да ће је још потпо-

¹³ Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ), Москва, Русија.

¹⁴ ГАРФ, Фонд 939, Опись 1, Д 121, Л. 9.

¹⁵ Исто.

магати.“ Војвода Божо то објашњава мисијом краљевог секретара војводе Сима Поповића, који је још док је он био на Цетињу, отишао у Рим заједно са сердаром Савом Пламенцом, са писмима за краља Умберта.

Но, поред добрих вијести, војвода Божо Петровић преноси и различите ставове бечког јавног мњења, између осталог и то да аустријска влада тражи кредит од 60 милиона који по њему није довољан за рат са Русијом, а можда је намијењен за аустроугарски улазак у Босну и Херцеговину.

Иако је одлазак војводе Божа у Беч био дио плана књаза Николе да „умилостиви“ Аустро-Угарску, ипак су се црногорски званичници у рјешавању питања проистеклих из Велике источне кризе оријентисали на Русију.

О томе говори и писмо војводе Божа Петровића од 31. марта 1878. године. У њему су описани садржаји његових неколико сусрета са генералом Игњатијевим. Као карактеристично за први сусрет у првом писму такве садржине, црногорски изасланик свој састанак са Игњатијевим описује овако: „Како ме угледао узвикнуо је раздрагано: Заузимајте па шта то радите, треба заузимати територије. Велика је штета што нијесте заузели Спуж, Подгорицу, Жабљак. То би ријешило многе проблеме, да ли можете да отјерате Турке без буке и скандала“. Надаље је говорио о новим границама Црне Горе, о Гацку и линији Лим – Фоча, казујући да: „се побринуо да у споразум уђе одредба да Црна Гора треба да добије компензацију за оно што јој се одузме од њених нових граница“.

Приликом другог сусрета, генерал Игњатијев га је обавијестио о свом разговору са Андрашијем по питању Лима, Бара, могућности закључивања трговачког споразума и успостављању аустријске контроле на контролном пункту испред Бара, чудећи се што гроф Андраши о тим питањима уопште није посебно говорио. Мишљење Игњатијева је било да су они та питања: „већ били разријешили“. Игњатијев је ипак добио обећање Андрашија да ће размотрити питање Луке Бар, „обавезао се да (ће) разговарати“.

Нејасно описујући трећи сусрет са рускм дипломатским представником у Цариграду, војвода Божо Петровић пише о нерасположењу Игњатијева због јасно саопштеног става аустријског министра да ће се супротставити црногорском проширењу „на линији Фоча – Лим“, као и „анексији Бара и Приморја, гдје Аустрија има сопствене интересе“ – посебно у погледу католичког становништва оданог Монархији.

Узнемирен оваквим вијестима, прије одласка Игњатијева из Беча¹⁶, војвода Божо пише да га је искрено запитао да ли Русија има намјеру да попусти. Одговор који му је Игњатијев дао гласио је да ако икада добије

¹⁶ Исто

такво наређење, он ће се повући. То говори о чврстости и великом значају политике Русије за добијање излаза Црне Горе на море.

Обавјештавајући књаза Николу о писању аустроугарске штампе да је Игњатијев отишао незадовољан из Беча, војвода Божо је насталу ситуацију процјењивао лако уочљивим ставом аустријских званичника да: „Аустрија сматра да без великих измјена уговор из Сан Стефана није прихватљив као полазна основа за директан споразум или конгрес“. Црногорски изасланик је, сем тога, процјењивао да су пројектовани циљеви Аустро-Угарске: њена духовна доминација над источним дијелом Балкана, трговачки и војни споразум са Србијом, чак и са Црном Гором, комуникација Монархије са Солуном преко османске територије, удаљавање бугарске границе од Егејског мора.

Након разговора генерала Игњатијева са Андрашијем, у писму од 2. априла 1878. војвода Божо описује свој сусрет са аустроугарским министром спољних послова. Наводи да се: „коначно овога јутра“ видио са грофом Андрашијем. Датум сусрета који је у писму наведен значајно се разликује од онога из књиге др Новака Ражнатовића, *Црна Гора и Берлински конгрес 1878*, у којој је наведено да је: „Гроф Андраши примио војводу Божа 3. марта 1878, иронијом случаја – на сам дан потписивања мира у Сан Стефану“.¹⁷ Нама се чини вјероватнијим датум сусрета који наводи војвода Божо Петровић. Мада разлика од скоро мјесец дана није без значаја за историографску прецизност, ипак је много важније оно што је приликом сусрета Андраши рекао војводи Божу Петровићу. А то је према наведеном писму гласило овако: „Да неће прихватити наше границе како су оне одређене Уговором у Сан Стефану“. Да нас: „Лим сувише приближава Србији и пресијеца њихову комуникацију са Солуном. Такође да неће прихватити наше територије на обали, јер по његовом мишљењу нијесу потребне“, јер ће аустријска монархија олакшати комуникацију Црне Горе са лукама на Јадрану. Одавно је у историографији познат став Андрашија да Бар није права лука за Црну Гору, већ да је Котор много природније рјешење.¹⁸

Сем тога, Андраши је напао одредбе уговора из Сан Стефана које Црној Гори уступају области које никада није заузела и стављају под њену власт: „85 хиљада Муслимана и 200 квадратних миља“, што пред-

¹⁷ Војвода Божо је извјестио књаза „да му је гроф Андраши отворено изјавио, да Аустрија неће никад пустити Црној Гори море, с тога да је књазу љепше да не чека конгрес, но да одмах повуче војску из Барског приморја и напусти га“. Никола I Петровић Његош, *Аутобиографија, мемоари, путописи*, Цетиње, 1969, 522. Видјети: Радослав Распоповић, *Неколико докумената о дипломатској активности војводе Станка Радоњића у завршној фази Велике источне кризе*. Црна Гора и Русија. Огледи и есеји, Београд–Подгорица, 2005, 235–251.

¹⁸ ГАРФ, Фонд 939, Опись 1, Д 121, Л. 12.

ставља површину три пута већу од првобитне територије Црне Горе. Истакао је и потребу заштите католика, што је у интересу Монархије. Изнио је да би спољној комуникацији Црне Горе од луке Бар могао много боље погодovati ток ријеке Бојане.¹⁹ Војвода Божо је био изненађен оваквим ултимативним, прилично грубим ставовима грофа Андрашија. Настојао је да их оповргне и да неке од њих представи као нагађања противника Црне Горе. Но, како у свему томе није имао успеха, оцјењивао је да је Андрашијев наступ био израз љутње: „због одредби Споразума о којем није био консултован, бар што се тиче земаља са којима се Монархија граничи“. Такође је процјењивао да је аустроугарски министар љут због свега што је Црна Гора чинила да оствари оно што јој је неопходно, а да при томе није тражена никаква сагласност Аустро-Угарске.

И у овом и у наредним писмима војвода Божо говори о могућности рата којег ће или бити или ће доћи до „моралног посрнућа Русије“. Војвода Божо је схватао да рјешење црногорског питања зависи од Беча и Петрограда, односно од споразума Горчакова и Андрашија. Но, прије него су нека рјешења договорена, у аустријској јавности ширене су различите гласине, да се Црна Гора наоружава, да се припрема за рат, да на територији коју је Црна Гора заузела влада потпуна анархија. Чак су и новине у Француској писале „да је оружје подијељено ваљаним људима у свим областима све до Бојане“,²⁰ и да црногорске вође „долазе редовно на Цетиње да би добили наређења од Књаза“. Све је то компликовало долажење до споразума о повољнијим рјешењима за Црну Гору, којима би она очувала тековине из Сан Стефана.

У таквој ситуацији, без имало оптимизма у погледу личних могућности да утиче на даљи ток ствари, у писму од 19. априла војвода Божо позива књаза Николу да дође у Беч. У обраћању каже: „Било би добро када бисте Ви дошли у Беч на неколико дана, сигуран сам да бисте успјели да отклоните тешкоће, а ја бих у том случају могао да вам помогнем“.

До реализације те идеје, ипак, није дошло. Пошто се мисија војводе Божа у Бечу убрзо показала неуспјешном, он је покушао да у Пешти мађарске званичнике заинтересује за рјешавање црногорског питања.

Резултат свих мисија на крају се свео на одлазак војводе Божа и војводе Станка Радоњића у Берлин, гдје су без успјеха покушавали да

¹⁹ Око територијалног проширења у правцу приморја, Андраши је настојао да убједи војводу Божа Петровића да за Црну Гору није неопходан излазак на море већ је боље да закључи уговор о трговини с Аустро-Угарском, која ће јој пружити све повољности за трговачки излаз на море преко Котора. Никола I Петровић Његош, *Аутобиографија, мемоари, путописи*, 522.

²⁰ ГАРФ, Фонд 939, Опись 1, Д 121, Л. 15.

током рада Конгреса утичу на ставове његових учесник. Ипак, показало се да су све мисије црногорских званичника у Бечу, Петрограду и Риму биле сувише амбициозне у погледу утицаја на проналажење повољних рјешења за Црну Гору.

На крају, осврћући се на оно што смо претходно казали, имајући у виду статус Црне Горе прије Конгреса, све ове мисије заслужују научну пажњу и потребу да буду потпуније научно обрађене. Управо због успјеха у настојању једне мале државе, међународно непризнате, да питање свог државног статуса, и своје будућности, покуша да ријешити у разговору са представницима великих сила. И без обзира што су у свим мисијама са дипломатским садржајем, резултати преговора са представницима великих сила били мањи од жељених, или су били негативни, сама чињеница да су се оне десиле, и да је до одређених резултата ипак дошло, оне су биле веома значајне. Без дилеме можемо их тумачити као вид потврде фактички оствареног независног статуса Црне Горе и прије постигнутог међународног признања Црне Горе на конгресу одржаном у Берлину (13. јун – 13. јул), и ратификација његовог завршног акта од земаља учесница (3. августа 1878) као услова правне обавезности међународних уговора.

Radoslav RASPOPOVICH

ON THE CONTENT OF THE WORK OF THE MONTENEGRIN
ENVOY IN VIENNA DURING THE PREPARATION
OF THE BERLIN CONGRESS

Summary

The topic of the paper refers to historiographical explanations of the efforts made by small countries to preserve the acquired results of their national liberation struggle. The aspiration to achieve the centuries-old goals of national liberation and gaining independence was visibly manifested in international congresses and conferences, and their preparations. At that time, the goals and results of the struggle of small countries often clashed with the plans of the great powers.

Attempts by small countries to influence the results of bilateral or multilateral international meetings are illustrated by the example of the involvement of Montenegrin representatives in the process of gaining the full independent status of Montenegro. No matter what assessment can be made of their political contribution to defining the final decisions, the very fact that after the end of the Great Eastern Crisis in San Stefano and then in Vienna and St. Petersburg, where preparations

---

were made for the congress in Berlin, found by representatives of Montenegro, is interesting. The presence of Montenegrin representatives in places of decision-making or preparation of important decisions related to the Great Eastern Crisis is interesting not only from the diplomatic history of Montenegro but also because of the rarity of a small country with still unrecognized international status trying to influence the content of the agreement of high officials of the great powers, which, among other things, resolved the issues of its international recognition and determined the borders of its future state territory.